

UNIVERZITETNA BIBLIOTEKA V LJUBLJANI: NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA V OBDOBJU 1938 – 1943

Eva Kodrič-Dačić

Pridobljeno: 25.03.2005 – Sprejeto: 02.05.2005

Izvirni znanstveni članek
UDK 027.54(497.4)

Izvleček

V članku je prikazan razvoj Narodne in univerzitetne knjižnice v času od leta 1938, ko je Državno študijsko knjižnico prevzela Univerza Kralja Aleksandra I. v Ljubljani, do kapitulacije fašistične Italije leta 1943. Knjižnica se je v tem obdobju formalno preoblikovala iz študijske knjižnice v Univerzitetno biblioteko in s tem po več kot 150 letih izgubila status samostojne ustanove. Leta 1941 se je preselila v novo knjižnično stavbo ter se obenem začela prilagajati vojnim razmeram in zahtevam zasedbenih oblasti.

Ključne besede: Narodna in univerzitetna knjižnica, Univerza v Ljubljani, 1938-1943

Original scientific article
UDC 027.54(497.4)

Abstract

The article presents the history of the National and University Library from the period 1938 to 1943. The period begins in 1938 when the former State Studium Library became a part of the University of King Alexander I and changed its name to University Library, and ends with the collapse of the fascist Italy in 1943. After more than 150 years the Library lost its independent status and became fully subordinated to the University. At the very beginning of the Second World War it moved into the new library building. It had to adapt to the war conditions and cope with the requirements of the Italian occupation authorities.

Key words: National and University Library, University of Ljubljana, 1938-1943

KODRIČ-DAČIĆ, Eva: Ljubljana University Library: National and University Library, Slovenia, in the period 1938 -1943. Knjižnica, Ljubljana, 49(2005)1-2, str. 151-168

1 Uvod

Po koncu I. svetovne vojne je nekdanja cesarsko kraljeva Študijska knjižnica v Ljubljani še naprej ostala samostojna ustanova in je še dve desetletji delovala v prostorih današnje Poljanske gimnazije. Vendar pa so spremenjene zunanje okoliščine, med katerimi sta bili za knjižnico gotovo najpomembnejši ustanovitev ljubljanske univerze in pravica do obveznega izvoda publikacij iz celotne Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, postavile knjižnico pred zahtevnejše naloge. Prostori, v katerih se je nahajala, so zaradi vedno večjega dotoka gradiva in povečanega obiska študentov postali premajhni. Skromna sredstva, ki jih je knjižnica prejemale za nabavo gradiva niso več zadoščala za zahtevnejše nakupe gradiv, ki bi jih potrebovala glede na zahteve svojih novih uporabnikov. Uprava knjižnice je na te probleme redno opozarjala oblasti. Pri tem je kot edino smiselno celostno in dolgoročno rešitev predlagala pripojitev knjižnice univerzi oziroma preoblikovanje Državne študijske knjižnice¹ v univerzitetno. Tudi ljubljanska univerza se je vedno jasneje zavedala potrebe po osrednji univerzitetni knjižnici. Stavbo zanjo so začeli graditi že leta 1936 in ob koncu tridesetih let je bil zato že skrajni čas, da se status Državne študijske knjižnice tudi formalno uredi. Brez njenih fondov bi nova knjižnična stavba namreč ostala prazna. Zato se je skoraj dvajset let po ustanovitvi ljubljanske univerze rektorat Univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani končno le odločil rešiti problem univerzitetne knjižnice. Septembra leta 1937 je formalno zaprosil Ministrstvo prosvete v Beogradu, da bi Državna biblioteka v Ljubljani postala univerzitetna knjižnica. V prošnji se je skliceval na določbe veljavne zakonodaje: »Ustanovitev Univerzitetne knjižnice je osnovana po čl. 238. obče univerzitetne uredbe, ki je določala, da je pri vsaki univerzi tudi obča univerzitetna knjižnica. Njena glavna naloga je, da kot samostojna univerzitetna ustanova pospešuje gojenje znanosti, kot narodna /nacionalna/ knjižnica pa da olajšuje širjenje višje narodne izobrazbe in zbira vse knjige o narodu v državi. Ker je te funkcije vršila Državna biblioteka v Ljubljani, je utemeljeno, da postane le-ta Univerzitetna«². Odločitev o priključitvi Državne študijske knjižnice oziroma Državne biblioteke v Ljubljani k univerzi je bila de facto sprejeta z Državnim finančnim zakonom za leto 1938-39. Ministrstvo za prosveto je dne 10. junija 1938 izdalo odlok o ljubljanski univerzitetni knjižnici in 5. julija 1938 je Univerza kralja Aleksandra I. v Ljubljani prevzela fonde Državne študijske knjižnice skupaj z njenim osebjem.

1 V obdobju 1918-1938 se za knjižnico nedosledno uporabljajo različna poimenovanja. Še vedno so v uporabi stari nazivi (licejska oziroma študijska biblioteka), v uradnih dopisih in v sodobni strokovni literaturi pa zasledimo poimenovanji Državna biblioteka in Državna študijska knjižnica.

2 ZAMU, IV-204. Dopis Rektorata Univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani Ministrstvu prosvete z dne 25. septembra 1937.

Začelo se je kratko obdobje od leta 1938 do leta 1945, v katerem se je knjižnica uradno imenovala Univerzitetna biblioteka v Ljubljani³. To je bilo eno izmed najtežjih obdobji v zgodovini knjižnice, saj so njeno delovanje oteževale objektivne zunanje okoliščine (selitev v novo poslopje, vojna, požar) in neprestani konflikti z univerzo. Ti so na strani knjižnice izvirali iz nestrinjanja s podrejenim statusom ustanove v odnosu do univerze, na strani univerze pa iz nerazumevanja nalog univerzitetne knjižnice.

Knjižnico je od leta 1926 do novembra 1944 vodil Janko Šlebinger, od leta 1938 pa jo je upravljal Univerzitetni knjižnični odbor (v nadaljevanju UKO). Nameščenci Državne študijske knjižnice so z dnem prevzema postali univerzitetni uslužbenci. Poleg upravnika J. Šlebingerja so bili v knjižnici zaposleni še bibliotekarji dr. Joža Glonar, dr. Avgust Pirjevec, dr. Jože Rus, dr. Melita Pivec-Steale, bibliotekarski pripravnik Inocencij Kranjc, arhivarska uradnica Slava Pipp ter služitelja Jakob Dolenc in Ivan Pintarič. Leta 1940 so v knjižnici s soglasjem univerzitetnega senata zaposlili še Valterja Bohinca.

2 Univerzitetni knjižnični odbor in upravljanje univerzitetne knjižnice

Ko je Državna študijska knjižnica postala del univerze, je izgubila svojo samostojnost, ki jo je imela vse od ustanovitve leta 1791. V skladu z določili 239. člena Obče univerzitetne uredbe⁴ je knjižnico po novem upravljal UKO. Odbor so sestavljali predstavniki fakultet in upravnik univerzitetne knjižnice. UKO je v funkciji upravnega organa opravljal pomembne naloge: sklepal je o predlogu proračuna, ki ga je pripravila uprava knjižnice, odločal je o izboru knjižničnega osebja, razsojal je o predlogih, poročilih in podobnem gradivu, ki ga je pripravil upravnik knjižnice, izvajal je nadzorne funkcije ter sklepal o razdelitvi sredstev za nakup knjižničnega gradiva glede na potrebe posameznih fakultet in glede na splošno »knjižno stanje« v Ljubljani (pri čemer je moral upoštevati tudi možnost večjih priložnostnih nakupov, ki naj bi jih opravila knjižnica). Potrjeval je program, ki ga je sestavil upravnik in ki se je nanašal predvsem na izgradnjo zbirke slovenike, stalna naročila pomembnejših zbirk in monografij ter referenčne literature.

---

3 V času Univerzitetne biblioteke je knjižnico vodil Janko Šlebinger (1926-1946), razen obdobja od novembra 1944 do julija 1945, ko je posle upravnika Univerzitetne biblioteke formalno opravljal Fran Ramovš.

4 Obča univerzitetna uredba. Službeni list Dravske banovine, 1932, l. 3, št. 18, str. 365-392.

Prvi UKO je bil izvoljen na redni seji univerzitetnega senata že dne 27. junija 1938. Sestavljali so ga predstavniki vseh štirih fakultet: filozofsko fakulteto je zastopal profesor France Kidrič, juridično Gregor (Gojmir) Krek, medicinsko Albin Seliškar, tehnično Alojz Kràl in teološko Josip Turk. Prvo sejo je imel dne 20. julija 1938, vendar je z intenzivnejšim delom začel šele po preselitvi knjižnice v novo stavbo in po sprejemu Pravilnika univerzitetnega knjižničnega odbora na seji univerzitetnega senata dne 5. novembra 1941⁵. S tem pravilnikom je bila knjižnica tudi formalno postavljena v položaj, kateremu se je ob sprejemanju osnutkov zakona o knjižničarstvu v preteklem desetletju najbolj upirala⁶.

Univerzitetna biblioteka je sicer dobila novo stavbo, vendar so drugi njeni problemi ostali nerešeni. Nobenih dokazov ni, da bi se nakup gradiva povečal, pač pa je UKO vsako leto že tako borna sredstva za nakup gradiva razdelil med fakultetne knjižnice, ki so jih lahko porabile po svoji presoji. Univerzitetni biblioteki so bila v okviru omenjenega budžeta sicer namenjena namenska sredstva za vezavo gradiva, kompletacijo naročenih zbirk in kontinuirano ter za realizacijo njenega programa, vendar so bili zneski v primerjavi s tistimi, ki so jih dobivale za nakup gradiva fakultetne knjižnice, relativno majhni⁷.

UKO je upravljal knjižnico v težavnih vojnih letih in žal mu ni uspelo blažiti problemov, ki so se pojavljali v odnosih med univerzo in knjižnico. V ključnih primerih je nesporazume med njima celo poglobljal, tako da nosi del odgovornosti za usodne spore, do katerih je prišlo med osebjem knjižnice po požaru leta 1944.

3 Selitev Univerzitetne biblioteke v novo stavbo

Ključni dogodek v takratnem razvoju knjižnice, selitev knjižnice v novo, le njej namenjeno stavbo, je sovpadel z začetkom druge svetovne vojne. Novo knjižnično stavbo so začeli graditi leta 1936 in Tine Debeljak je v Slovincu pospremil blagoslov temeljnega kamna s primernim voščilom: *Vivat, crescat, floreat Bibliotheca almae matris Alexandrinae!*⁸ Ko pa so v poletnih mesecih leta 1941 v dograjeno (vendar ne tudi opremljeno) zgradbo preselili fond nekdanje Državne študijske knjižnice, sta univerza in skupaj z njo tudi knjižnica že spremenili svoje ime.

⁵ ANUK, *Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke. Pravilnik univerzitetnega knjižničnega odbora.*

⁶ Prim. Kodrič-Dačić, E. *Neuspešni poskusi za sprejem zakona o javnih knjižnicah v Kraljevini Jugoslaviji v letih 1929-1935. Knjižnica, 2000, l. 44, št. 3, str. 7-29.*

⁷ ANUK, *Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke. Zapisnik 4. seje UKO z dne 16. marca 1942.*

⁸ Prim. Debeljak, T. *Univerzitetna knjižnica v Ljubljani. Slovenec, 1936, l. 64, št. 234, str. 9.*

Knjižnica se je v času italijanske okupacije (1941-1943) imenovala Biblioteca della R. Università di Lubiana oziroma Biblioteka kr. Univerze v Ljubljani.

Knjižnica je začela s selitvijo fondov v novo stavbo, sicer dograjeno že leta 1940, v maju leta 1941. V tem času je knjižnica obsegala 63.500 inventarnih števil (signatur) z nad 335.000 zvezki. S selitvijo so zelo hiteli, saj je obstajala nevarnost, da bi novo poslopje zasedlo italijansko vojaško poveljstvo. Hitro in učinkovito posredovanje univerze je to možnost preprečilo. Za selitev knjižnice pa ni bil odgovoren predstojnik knjižnice J. Šlebinger, temveč F. Kidrič. Univerzitetni senat mu je namreč poveril to nalogo z željo, naj kar najbolj energično poskrbi, da se celotno poslovanje univerzitetne knjižnice takoj prenese v novo zgradbo. Osebe knjižnice, ki mu je senat za čas do konca selitve ukinil vse dopuste, je moralo do jeseni poskrbeti za ureditev knjižnice v novih prostorih⁹.

Selitev fondov se je začela s človeško verigo med starimi prostori knjižnice na Poljanski cesti in novo zgradbo na Turjaški ulici. Večina knjižničnega gradiva je bila preseljena v novo stavbo v juliju in avgustu. Za selitev manjših formatov so uslužbenci knjižnice uporabljali 100 velikih zabojev, knjižno gradivo večjega formata pa so kar nezaščiteno nalagali na vozove. Kako obsežno je bilo delo nam priča podatek, da je bilo le za prevoz časopisne zbirke potrebnih nad sto vozov. Ob selitvi je s kamioni priskočila na pomoč celo italijanska vojska. Selitev knjižničnega gradiva je bila dokončana 23. avgusta 1941¹⁰. Naloga je bila torej opravljena v predvidenem času in univerzitetni senat je na svoji seji, dne 5. novembra 1941 ugotovil, da je univerzitetna knjižnica zopet odprta.

Vendar je bila knjižnica nameščena v prostorih, ki so bili le za silo opremljeni. Starejše gradivo, označeno s signaturami od 1 do 40.000, je bilo začasno nameščeno na starih lesenih policah v četrtem nadstropju, novejše gradivo pa v veliki čitalnici. Nove kovinske police, ki so bile naročene pri nemški firmi Bibliostahl v Berlinu, nikoli niso prispale v Ljubljano, čeprav so bile že odpremljene iz tovarne. V aprilu naj bi pošiljka »pripotovala iz zasedene Francije do Podrožce«¹¹, kjer naj bi do ureditve razmer čakala na nadaljevanje poti. Denar za police je bil namreč tik pred 6. aprilom 1941, dnevom napada Nemčije na Jugoslavijo, poslan Narodni banki v Beograd, vendar ga ta ni nakazala na račun proizvajalca. Italijanske zasedbene oblasti so skušale rešiti problem, vendar so bile pri tem neuspešne.

Tudi velika čitalnica je bila opremljena le z najnujnejšim pohištvom, kljub temu je bila za uporabo odprta že 3. novembra 1941. Po pričevanjih iz tega časa, je bil njen izgled precej drugačen od današnjega. Izdelana naj bi bila popolnoma v be-

---

9 ZAMU, *Zapisniki sej Univerzitetnega sveta, Univerzitetnega senata in Univerzitetne uprave: leto 1941. Zapisnik redne seje Univerzitetnega senata z dne 12. maja 1941.*

10 *Prim. Knjižni zakladi vseučiliške knjižnice pod novo streho. Slovenec, 1941, l. 69, št.197a, str. 3.*

11 *Prim. Vseučiliška knjižnica se seli. Slovenec, 1941, l. 69, št. 115a, str. 4.*

lem, celo leseni strop je bil skoraj popolnoma bel¹². Neopremljena je ostala rokopisna zbirka, na kar je A. Pirjevec v januarju 1942 energično opozarjal rektorat. Njegova prošnja je bila ugodno rešena in 25 omar, ki jih je dobavila italijanska firma Lips-Vago že v marcu istega leta, še danes varuje gradivo v rokopisnem oddelku. V začetku maja jim je sledila še pošiljka železnih polic za tretje nadstropje. V letu 1943 je knjižnica prevzela dva velika lestenca za glavno čitalnico in manjšega za hodnik pred profesorsko čitalnico oziroma današnjo razstavno dvorano. V tem letu je bila naročena in dobavljena še preostala oprema: v maju leta 1943 je knjižnica prevzela pohištvo firme Brugnoli Proserpio e Co. iz Cantuja za opremo pisarn v pritličju. Novo pohištvo je bilo nameščeno tudi v veliki čitalnici, časopisnem oddelku ter v upravnikovi pisarni. Le police za drugo nadstropje, ki so bile naročene pri firmi Lips-Vago v Milanu, v knjižnico niso prispele, ker je Italija prej kapitulirala.

4 Vojne razmere

Vojne razmere so sprva le v manjši meri vplivale na vsakdanje delo knjižnice. V prvih letih vojne je imela knjižnica dovolj zaposlenih. Njihovo število se je celo povečalo, saj so bili v začetku leta 1943 v knjižnici poleg že omenjenih zaposleni še Vida Gaspari, uradniška pripravnica, služitelja Gabrijel Šubic in Ludovik Tuma, kurjač Valentin Žigon, služitelj dnevničar Anton Dovič in snažilka Franciška Kahne. Leta 1943 je začela s honorarnim delom v knjižnici tudi Štefka Bulovec. Po mnenju knjižnične uprave in tudi strokovnega osebja je še vedno primanjkovalo priučenih delavcev, ki bi bibliotekarje razbremenili manipulativnih del. Žal pa je vojna že ob svojem začetku med bibliotekarji terjala svoj krvavi davek. Italijanska patrolja je leta 1941 ustrelila nekdanjega ravnatelja knjižnice Avgusta Žigona. Z leti so se razmere zaostrovale in prvi izmed bibliotekarjev, ki je moral plačati za svoja politična prepričanja, je bil Avgust Pirjevec. Knjižnica je 12. maja 1943 poslala rektoratu univerze obvestilo, da je bil odveden neznanu kam. Tragično usodo je moralo z njim do konca vojne deliti še nekaj uslužbencev knjižnice.

Vojna se je kazala v vsakodnevem delu knjižnice tudi na bolj banalne načine. Leta 1942 se je vanjo začasno naselila italijanska vojska. Zasedla je skladišče v tretjem nadstropju, kjer so si častniki uredili spalnice. Uslužbenci knjižnice so tako kot vsi drugi javni nameščenci, pod grožnjo odpustitve iz službe, od 18. aprila 1942 naprej morali uporabljati rimski pozdrav. Od maja istega leta Židje niso več smeli uporabljati knjižnice. Visoki komisariat za Ljubljansko pokrajino je

¹² Prim. Vseučiliška knjižnica je dograjena. *Slovenec*, 1941, l. 69, št. 60a, str. 5.

namreč odredil, »da se od zdaj za naprej osebam židovske rase ne dovoljuje obisk državnih knjižnic ter knjižnic javnih zavodov, ki so podvrženi nadzorstvu ali kontroli države, ali pa so kakorkoli subvencionirani od države. Če bi se pri kakih obiskovalcih knjižnic pojavil sum glede njihove rase, naj se to ugotovi na podlagi njihovih osebnih legitimacij. Židje se smatrajo izključeni od čitalnice, od katalogov, od izposojanja in od bibliografskih podatkov, oni, ki so vpisani v imenike poklicnih zbornic, ki ščitijo interese združb in drugih arijskih zavodov, pa lahko dobijo edinole vpogled v katalog«¹³.

Po drugi strani so zasedbene oblasti do univerzitetne knjižnice kazale naklonjenost, ki so jo podkrepile z materialnimi ugodnostmi. Začela je prejemati številne darove italijanskih knjig, o katerih je poročalo tudi dnevno časopisje¹⁴, s članki M. Pivec-Stele in J. Glonarja pa je bila že leta 1941 predstavljena v italijanski reviji *Accademie e biblioteche d'Italia*. Italija je pač zasedeno Ljubljansko pokrajino skušala vključiti v svoj kulturni prostor.

Večji problemi so se pojavili pri rednem pridobivanju gradiva za knjižnico, predvsem zaradi poostrenega nadzora tiska. Težave so bile na primer pri nakupu periodike iz tujine, saj je bil uvoz po določilih zasedbenih oblasti v pristojnosti le enega dobavitelja – delniške družbe *Societa Anonima Messaggerie Italiane* v Bologni. Za uvoz tujih znanstvenih časopisov je moral naročnik pridobiti še soglasje Zavoda za kulturne stike z inozemstvom (*Instituto Nazionale per le Relazioni Culturali con l'Estero*)¹⁵. Seveda je bil tudi v Ljubljanski pokrajini prepovedan uvoz publikacij, ki so bile že prepovedane v drugih italijanskih pokrajinah. Zanimivo je, da je imela univerzitetna knjižnica v tem obdobju celo probleme z uvozom knjig iz Nemčije.

Večji vpliv na poslovanje knjižnice so imele konkretne prepovedi publikacij slovenskih avtorjev. Že sicer stroge jugoslovanske predpise o nadzoru tiskane besede je zamenjal še bolj izdelani sistem fašistične cenzure. V odnosu do prepovedanih tem ni prinesel bistvenega zasuka, saj so bili enako kot prej prepovedani avtorji, ki so izražali komunistična in marksistična stališča, pridružili pa so se jim še židovski pisci. Seznam pretežno italijanskih knjig, ki jih je prepovedala fašistična oblast¹⁶, je obsegal 85 strani, medtem ko je seznam nezaželenih avtorjev obsegal 28 strani. Za cenzurne zadeve je v Ljubljanski pokrajini skrbel Tiskovni urad pri Visokem komisariatu, ki je izvajal tudi cenzuro slovenskih tiskov. Med nezaželenimi slovenskimi avtorji so se znašla dela J. Jurčiča, J. Ri-

---

13 ANUK, Mapa 28. *Dopis Visokega komisariata za Ljubljansko pokrajino z dne 7. maja 1942.*

14 *Prim. Nov knjižni dar Univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Slovenec, 1941, l. 69, št. 160a, str. 3.*

15 *Predpisi o uvozu časnikov, časopisov in revij iz inozemstva. Bolletino Ufficiale, 1942, št. 40, str. 297-299.*

16 *Elenchi di opere la cui pubblicazione, diffusione o ristampa nel regno e' stata vietata dal Ministero della cultura popolare. Roma, 1940.*

bičiča, I. Laha, A. Melika, F. Erjavca in celo ravnatelj univerzitetne knjižnice J. Šlebingerja¹⁷. Vendar lahko na osnovi ohranjenih dokumentov sklepamo, da italijanska oblast v cenzurnem smislu v knjižnici ni posredovala. Iz pričevanj knjižničnih delavcev o tem obdobju (Cene Kranjc, Vida Gaspari-Tausig, Boris Urbančič)¹⁸ izvemo le, da je bilo tvegano prinesiti uporabniku knjigo, ki je imela signaturo podčrtano z rdečo črto. Ta oznaka, ki jo je knjižnica za prepovedane knjige uvedla že pred drugo svetovno vojno, je namreč pomenila, da gre za delo z marksistično oziroma z »napredno« vsebino. Zanimivo pa je, da je knjižnica tudi v vojnem času, vsaj v oziru politične propagandne literature, skušala voditi neodvisno nabavno politiko. Ne glede na formalne prepovedi je v svoje fonde vključevala tovrstno literaturo različnih provenienc. V inventarju so bile v tem obdobju vpisane tako nacistične in fašistične kot tudi zavezniške propagandne publikacije in celo tiski s komunistično vsebino: *Fašizam, pobeda proletariata*. Roma, s. a; Tassinari, G. *L'économie fasciste*. Roma, 1937; Mussolini, B. *Die Lehre des Faschismus*. Florenz, 1938; *Finland. The criminal Conspiracy of Stalin and Hitler*. London, 1940; *Falshood and Truth: Hitler's Berlin Speech*. London, 1940, Dimitrov, G. *Stalin in mednarodni proletariet*. S. l., 1939; *Resolucija, sprejeta na I. kongresu komunistične stranke Slovenije*. S. l., 1940; Šestakov, A. V. *Kratki kurs istorii SSSR*. Moskva, 1937 in drugi. Posebej skrbno so knjižnični delavci tudi v času italijanske zasedbe zbirali slovenske ilegalne tiske. V ta proces so bili vpleteni tako knjižnični manipulanti kot tudi sam ravnatelj J. Šlebinger. O tem je izčrpno poročal B. Urbančič v že omenjenem članku. Tako naj bi mu J. Šlebinger predal sveženj komunistične partijske literature iz predvojnega in vojnega časa, za katerega je domneval, da ga je ravnatelju priskrbel njegov zet. B. Urbančič je sprva zbiral le tiske, ki so jih po cestah trosili aktivisti, kasneje pa je začel prevzemati gradivo, ki ga posamezniki niso več hoteli skrivati doma, ker bi jih kompromitiralo. To je bila literatura, ki je že pred vojno izhajala pollegalno, ter marksistična literatura v drugih jezikih. Spomladi leta 1942 je z odporniškim gibanjem celo dosegel sporazum o petih »obveznih izvodih« vsake njihove publikacije. Ti obvezni izvodi so bili skupaj še z drugimi prepovedanimi publikacijami namenjeni tudi drugim slovenskim knjižnicam: »Tako je sveženj, ki sem ga dobil od dr. Šlebingerja (posamezne izvode mi je dajal tudi še potem), postajal od tedna do tedna zajetnejši. Razdelil sem ga na šest delov. Svežnji od ena do pet so predstavljali vsak zase bolj ali manj kompleten izvod vsega ljubljanskega narodnoosvobodilnega tiska. Najpopolnejši je bil prvi, najbolj pomanjkljiv peti, v šestem svežnju pa so bili vsi nadaljnji primerki, ker sem shranil vse, kar mi je bilo dosegljivo. Sčasoma mi je uspelo stoo odstotno kompletirati prvi izvod (do danes menda edini kompletni izvod) in le malo manj drugi izvod. Zakaj sem se trudil zbrati ravno pet kompletov? Uganiti ne bo težko: po enega za Ljubljano, Maribor, Trst, Gorico in

17 AS (prej Arhiv Inštituta za novejšo zgodovino), Tiskovni urad, fasc. 152.

18 Prim. Delež Narodne in univerzitetne knjižnice v narodnoosvobodilnem boju. V: Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice II. Ljubljana 1978, str. 7-22.

Celovec...«¹⁹. Tak dogovor je B. Urbančiču gotovo olajšalo tudi dejstvo, da je bila v knjižnici že leta 1941 ustanovljena OF in da je knjižnica v času vojne nudila zatočišče številnim ilegalcem.

5 Dopolnjevanje fondov knjižnice

Ker je univerza leta 1938 prevzela knjižnico brez revizije fonda in le na osnovi poročila revizijske komisije iz leta 1925²⁰, zasledimo prvo natančnejše poročilo o obsegu in vsebini preseljenih knjižničnih zbirk šele leta 1941. Knjižnica ga je pripravila na poziv rektorja, ki je 31. maja 1941 zahteval, naj knjižnica na željo zastopnika italijanskega prosvetnega ministrstva dostavi zbirni pregled svojih fondov. Ta se je odzvala že 5. junija 1941²¹ in podala natančno oceno. Ob preselitvi je gradivo obsegalo:

1. »Enciklopedična dela. Zborniki. Knjižnice. Časopisi in časniki. Bibliografija: 12.400 del v 152. 000 zvezkih,
2. Verstvo. Teologija. Nabožne knjige: 7.300 del v 27.600 zvezkih,
3. Filozofija. Psihologija: 2.700 del v 11.500 volumnih,
4. Pravoslovje. Ekonomija. Sociologija. Politika: 4.300 del v 14.200 zvezkih,
5. Filologija in jezikoslovje. Slovstvena zgodovina: 6.800 del v 19.700 zvezkih,
6. Svetovna, nacionalna, lokalna in kulturna zgodovina. Biografije: 4.700 del v 20.400 volumnih,
7. Geografija. Kartografija. Potopisi. Narodopisje: 3.600 del v 13.300 zvezkih,
8. Leposlovje: pesništvo, dramatika, pripovedništvo: 10.400 del v 31.800 zvezkih,
9. Umetnost, glasba: 1.500 del v 7.200 zvezkih,
10. Vzgojeslovje. Šolstvo: 2.600 del v 12.300 volumnih,
11. Zdravstvo. Telovadba. Šport: 1.400 del v 4.100 zvezkih,
12. Prirodoznanstvo: 2.700 del v 6.400 zvezkih,
13. Tehniške vede. Matematika. Fizika: 1.200 del v 3.200 volumnih,
14. Gospodarstvo in gospodinjstvo. Trgovina. Obrt. Razno: 1.600 del v 11.300 zvezkih. «²²

---

19 Urbančič, B. *Med zidovi NUK v okupirani Ljubljani*. V: *Zbornik NUK II. Ljubljana, 1978*, str. 16.

20 Prim. Kodrič-Dačić, E. *Razvoj Narodne in univerzitetne knjižnice v letih 1918-1938*. *Knjižnica*, 2003, l. 47, št. 1-2, str. 85-10.

21 ANUK, *Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke. Sumarni strokovni pregled knjig in revij univerzitetne biblioteke v Ljubljani z dne 5. junija 1941*.

22 ANUK, *Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke. Sumarni strokovni pregled knjig in revij univerzitetne biblioteke v Ljubljani z dne 5. junija 1941*.

Poleg tega je knjižnica poročala še o fondu rokopisnega oddelka, ki je imel evidentiranih 720 enot, ter o 600 inkunabulah.

Natančno sliko o dopolnjevanju gradiva v vojnih letih si je mogoče ustvariti na podlagi inventarja gradiva, ki ga je knjižnica vodila od leta 1926. Inventar od številke 60.001- 66.000 po letnicah izdanih knjig sodeč sovпада s časom preimenovanja knjižnice v Univerzitetno biblioteko. V inventarju s signaturami 66.001-72.000 se na dnu prve strani pojavi tudi datum: 10. december 1941, od tedaj naprej lahko do konca vojne (zadnji datumski vpis je dne 24. aprila 1945) tudi do dneva natančno spremljamo evidenco dotoka. Število nakupov je bilo skromno, saj knjižnica ni dobivala ustreznih sredstev za nakup gradiva. Kot je bilo že omenjeno, se položaj knjižnice glede sredstev za nakup knjižničnega gradiva tudi v času po priključitvi univerzi namreč ni ustrezno izboljšal. Toliko obetajoč dotok darov knjižnic slovenskih izobražencev se ni uresničil, pač pa so darovi začeli pritekati iz drugih virov.

Kako težke so bile razmere v knjižnici že pred drugo svetovno vojno nam kaže zapisnik prve seje UKO z dne 29. oktobra 1938²³, na kateri so se zaradi finančne stiske odločili za pridobivanje sponzorskih sredstev pri posameznih ustanovah. Tako zbrani denar naj bi bil po sklepu UKO namenjen izključno za vezavo periodike in za kompletacijo enciklopedičnih del in revij. Univerza naj bi zaprosila tudi za dodatna sredstva za nabavo najvažnejših del iz znanstvenih področij, ki so bila v knjižnici neustrezno pokrita, začeli pa naj bi se tudi dogovori z dediči univerzitetnega profesorja dr. I. Prijatelja o nakupu dela njegove knjižnice. Sredstva, ki jih je knjižnica le uspela zbrati do naslednje seje dne 28. marca 1939, so bila na koncu namenjena za kritje stroškov za prevoz knjižne zapuščine Toma Zupana²⁴ z Okroglega pri Kranju ter za nakup pisalnega stroja. O tem, s kakšno težavo je knjižnica pridobivala nova referenčna dela, priča tudi predlog o nakupu druge izdaje enciklopedičnega slovarja *Handwörterbuch der Naturwissenschaften*. Jena, 1931-1935, ki ga je knjižnica oblikovala leta 1939. Knjižnica je 6 knjig slovarja nameravala odkupiti od ornitološkega observatorija v Ljubljani v treh obrokih, ostale štiri knjige pa od antikvariata v Berlinu, ki bi jih v obrokih plačala do konca leta 1939²⁵. Knjižnica je sicer ravnala v skladu z že preizkušenimi ukrepi nabave v času krize in je skušala kompletirati vsaj kontinuande. Teh pa ni bilo malo: iz proračuna za leto 1939/40 izvemo, da jih je knjižnica iz inozemstva naročala nad 300, plačevala pa jih je le 114.

Skromna sredstva, ki jih je knjižnica prejemale za nabavo literature, je UKO razdelil med Univerzitetno biblioteko in fakultete. V letu 1942 je razpolagal s 40.000

23 ANUK, *Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke. Zapisnik o seji UKO z dne 29. oktobra 1938.*

24 *Kljub temu knjižnica ni bila prepeljana v Univerzitetno biblioteko. NUK jo je prevzela šele po koncu druge svetovne vojne.*

25 ANUK, *Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke. Zapisnik o seji UKO, z dne 28. marca 1939.*

Lit, od katerih jih je 25.000 namenil Univerzitetni biblioteki: 17.000 Lit za veza-vo periodike, 6.000 Lit za zaostale obveznosti pri knjigarni Kleinmayer & Bam-berg in 2.000 Lit za vzdrževanje kontinuand in periodik. Preostalih 15.000 Lit je UKO namenil fakultetam za nabavo najnujnejše literature: 7.000 Lit medicinski fakulteti, tehnični fakulteti 5.700 Lit, pravni ali juridični 1.500 Lit, filozofski in teološki pa skupaj le 800 Lit. Zaradi nepremostljivih težav pri dobavi knjig iz Nemčije nekatere fakultete niso mogle porabiti niti teh nizkih zneskov.

Nezadostna sredstva za nabavo knjižničnega gradiva in težave z opremljanjem in urejanjem knjižnice so bile tudi vzrok za resne nesporazume med univerzo in knjižnico. V aprilu 1943 je prišlo do zapletov pri naročanju knjig, ki jih je uni-verza poskušala rešiti s še večjimi formalnimi pristojnostmi pri nabavi gradiva. Povod za to je bil protest člana UKO, profesorja A. Kràla. Ta je protestiral pri predsedniku UKO in upravi univerzitetne knjižnice, ker slednja po njegovem mnenju ni tekoče realizirala deziderat tehniške fakultete. Na seji dne 28. maja 1943 je UKO obravnaval upravičenost Kràlove pritožbe. Ravnatelj knjižnice J. Šlebinger je zamudo opravičeval s selitvijo knjig iz četrtega nadstropja na nove železne police v tretjem nadstropju. Da bi se v prihodnje izognili podobnim pri-merom, je UKO oblikoval nove smernice za izvedbo naročil. Izbor knjig v okviru zneskov, določenih za posamezne fakultete, naj bi odslej opravili zastopniki fakul-tet, njihovo naročilo pa naj bi ravnatelj knjižnice izvršil brez odloga. Kràlovo pritožbo je obravnaval tudi Univerzitetni senat, ki pa je bil še bolj kritičen do poslovanja knjižnice. Vihar v kozarcu vode, saj je v resnici šlo za majhne denar-ne zneske, je z nesramnim pismom razburkal še rektor univerze M. Kos, ki je predlagal ustanovitev kar dveh nabavnih komisij. Prva naj bi skrbela za porabo fakultetam razporejenih sredstev (v njej naj bi bili predstavnik zainteresirane fakultete, predsednik UKO in bibliotekar, ki bi ga lahko določil ravnatelj univer-zitetne knjižnice J. Šlebinger), medtem ko naj bi o sredstvih, namenjenih progra-mu Univerzitetne biblioteke, odločali predsednik UKO in dva bibliotekarja, uslužbenca Univerzitetne biblioteke. Obenem je sporočil, da bo odobral le ti-ste komisijske zapisnike, ki jih bodo podpisali člani nabavnih komisij²⁶.

Strogi protokol seveda v ničemer ni prispeval k porastu fonda Univerzitetne bib-lioteke. Kako počasna je bila njegova rast, nam priča poročilo za leto 1943. In-ventar se je povečal od številke 68.371 na 70.260, torej le za 1.890 enot.

---

26 ZAMU, *Doba okupacije, Zapisniki sej Univerzitetnega sveta, Univerzitetnega senata in Univerzitetne uprave: leta 1941, 1942, 1943, 1944 in 1945. Zapisnik o redni seji Univerzitetnega senata z dne 4. junija 1943.*

6 Ducejev dar

Ko se je v začetku tridesetih let začela akcija za univerzitetno knjižnico, so si zagovorniki ureditve formalnega statusa in prostorskih kapacitet Državne študijske knjižnice obetali dotok volil in darov zasebnikov. Njihova pričakovanja se niso v celoti uresničila, kljub temu pa je knjižnica prejela nekaj omembe vrednih darov. Najobsežnejše osebno volilo v tem obdobju je bila knjižnica monsignorja Toma Zupana²⁷ iz Okroglega pri Kranju, ki je knjižnici zapustil svojo zbirko knjig. Ta je po oceni testatorja obsegala 11 knjižnih omar, univerzitetni knjižnici pa jo je zapustil pod pogojem, da ostane »nerazdružljiva« in nameščena ločeno od drugega knjižničnega gradiva v sobi z napisom »Tomo Župana knjižnica«²⁸. Druga pomembna pridobitev iz časa neposredno pred drugo svetovno vojno je bila knjižnica Frana Podkrajška-Harambaše²⁹, ki jo je 10 let po njegovi smrti, leta 1938, od njegovega sina Kazimirja odkupil njegov svak, tovarnar Bizjak in jo podaril Univerzitetni biblioteki. Zadnja večja obljuba o donaciji gradiva pred drugo svetovno vojno pa je prišla s strani nemškega konzulata, ki je rektorju univerze obljubil pomoč pri dopolnjevanju fondov univerzitetne knjižnice z nemško znanstveno literaturo³⁰. Naročilo, ki je obsegalo 25 tipkanih strani, je knjižnica pripravila dne 19. junija 1940. Drobna opomba, napisana s Šlebingerejevo roko na koncu seznama »prejeli nič«, prča o tem, da knjižnica obljubljenega gradiva ni prejela.

Z začetkom vojne je začelo v knjižnico dotekati drugačno gradivo. Italijanske zasedbene oblasti so nemudoma poskrbele, da je bila knjižnica založena z italijanskimi publikacijami. Že jeseni 1941 zasledimo v arhivu NUK številne dopise, ki govorijo o obsežnih darovih italijanskih knjig. Knjižnici so pošiljali svoje publikacije zasebniki, italijanske univerze, različne kulturne ustanove, številni državni uradi in organi fašistične stranke. Dotok podarjenih italijanskih knjig se

27 Tomo Zupan (1839-1937), prešernoslovec, literarni zgodovinar, narodni delavec, študiral bogoslovje, staro cerkveno slovanščino in slovenistiko. Od leta 1881 do 1893 je bil vodja Alojzijevišča in se 1893 neuspešno potegoval za službo v Licejski knjižnici. Kot član deželnega šolskega sveta se je zavzemal za slovenski učni jezik. Svojo bogato zbirko prešernian in zasebno knjižnico je namenil Narodnemu muzeju in Narodni in univerzitetni knjižnici, gradič na Okroglem, kjer je živel in umrl, pa je zapustil slepim. SBL. Ljubljana, 1980-1991, IV. zv., str. 878-880.

28 Knjige iz knjižnice so bile vpisane v zvezku folio formata, ki je bil vezan v rumeno usnje in je imel na platnicah z zlatimi črkami vtisnjen naslov: »Zapisnik o Tomo Županovi knjigarni«. Žal tega zapisnika v arhivu NUK doslej še nisem našla. Knjižnico so v NUK preselili šele po vojni v okviru Federalnega zbirnega centra. NUK vse do danes ni izpolnila zahteve testatorja. Prepis delov oporoke je shranjen v ANUK, Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke. Prepis oporoke je nastal dne 8. maja 1941.

29 Fran Podkrajšek – Harambaša (1852-1918), slovenski rodoljub in pisatelj. SBL. Ljubljana, 1933-1952, II. zv., str. 399-400.

30 ANUK, Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke. Seznam novejših nemških znanstvenih publikacij za izpopolnitev UB Ljubljana z dne 19. junija 1940.

je nadaljeval tudi v letu 1942 in je bil tako obsežen, da so knjige v italijanskem jeziku prvič v zgodovini knjižnice številčno presegle dotok knjig v nemškem jeziku³¹. Vendar se ti številni darovi po svoji vrednosti niso mogli primerjati z darilom, ki ga je Univerzitetni biblioteki namenilo italijansko Ministrstvo za prosveto. To je namreč julija 1941 določilo znesek 150.000 - 200.000 Lit v okviru katerega bi si univerzitetna knjižnica lahko naročila italijanske knjige in revije³². Vsota je bila za takratne razmere izjemno visoka, posebej še, če jo primerjamo z že omenjeno višino sredstev 25.000 Lit, ki jih je UKO namenil knjižnici za leto 1942.

Postopek naročanja in pridobivanja gradiva je koordinirala in izvajala univerzitetna knjižnica. Skupaj s fakultetami je poskrbela za izbor gradiva³³. Večina naročenih knjig je prispela v knjižnico dne 7. junija 1942 v 26 velikih zabojih, od katerih je vsak vseboval do 200 knjig. Dnevni tisk je pridobitev označil za veliko obogatitev vseučiliške knjižnice³⁴. In res je Ducejev dar, kakor so poimenovali donacijo, od vseh 1.858 del, kolikor jih je knjižnica v celoti v letu 1942 prejela v dar, predstavljal kar 1.633 del. Ob razporejanju prispelega gradiva pa je prišlo do spora med profesorji in upravo Univerzitetne biblioteke. Fakultete so namreč zahtevale, da se naročene knjige usmerijo v seminarske knjižnice, knjižnica pa jih je želela v skladu z željo italijanskega ministrstva in svojo nabavno politiko vključiti v svoje fonde. Spor, ki je bil sicer razrešen s kompromisom, je še poglobil nerazumevanje med univerzo in bibliotekarji v univerzitetni knjižnici³⁵. Sklep univerzitetne uprave, da mora Univerzitetna biblioteka gradivo predati fakultetnim knjižnicam, je potrdil tudi UKO in s tem sprožil hudo kritiko s strani bibliotekarjev. Knjižnica je razumela takšno odločitev odbora kot izdajo in J. Glonar je dne 18. decembra 1942 rektorju univerze poslal ogorčen protest. V svojem

---

31 ANUK, Mapa 39. Glej tako imenovano Ruplovo mapo, v kateri je seznam prejetih knjig z naslovom *Conto Hoepli*.

32 ANUK, *Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke. Dopis visokega komisarja Graziolija rektorju univerze z dne 28. julija 1941.*

33 ANUK, *Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke. Seznami italijanskih knjig.*

34 *Velika obogatitev vseučiliške knjižnice v Ljubljani. Slovenec*, l. 70, št. 129, str. 2.

35 ANUK, *Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke. Zapisnik 5. seje UKO, 5. februar 1942. Konflikt in odločitev UKO glede Ducejevega daru sta bila predstavljena tudi v obsežnem poročilu o delu knjižnice v letu 1942. Po natančnem poročilu o tem, kako in na osnovi katerih dokumentov je knjižnica oziroma univerza dobila knjižni dar, je UKO povzel celotno problematiko:*

1. »Zastopnik univ. knjižnice v UKO se ni nikdar prej skliceval na imenovana akta (gre za dopis višjega inšpektorja Raymondija Visokemu komisarijatu z dne 26. jul. 1941 in za odlok Visokega komisarijata z dne 28. jul. 1941, s katerima je uprava knjižnice upravičevala svojo odločitev, da gradivo, ki ga je knjižnica prejela kot Ducejev dar, ostane v univerzitetni biblioteki; op. avtorice); spravil ju je na dan šele potem, ko naj bi se izvršil sklep univ. uprave in temu sklepu odgovarjajoči sklep UKO. To postopanje kaže, da univ. knjižnica sama ni bila prej prepričana o pravicah do knjig in revij, ki si jih prisvajajo, ali pa da je nastop svojih dokazov prihranila za poznejši čas, v katerem bi moral pasti tako sklep univ. uprave kakor tudi sklep UKO:

značilnem slogu je zapisal: »Že zopet se namreč oglašajo šefi raznih inštitutov, ki zahtevajo za sebe celo tudi one italijanske knjige, ki so že katalogizirane in za katere smo plačali stroške za vezavo. V tem se razodeva zaslepljena nevoščljivost ali vsaj neverjetna ozkosrčnost, ki ne more ali ne mara videti, da knjige biblioteke niso namenjene samo univerzitetnim profesorjem in eventuelno še dijakom, ampak vsej znanstveno in kulturno zainteresirani javnosti, ki je v Ljubljani več kot na univerzi sami, ki pa se ji dostop do teh knjig sistematično otežuje in naravnost onemogočuje; da je biblioteka avtonomen, znanstven inštitut univerze, kakor kateri koli drugi, da pa ima baš vsled svoje publicitete svojevrstne naloge, funkcije in potrebe, ni pa mogoče kakšna univerzitetna pisarna, po kateri bi lahko kdorsibodi komandiral; da je naloga bibliotečnega odbora v tem, da biblioteko v tem poslovanju podpira, ne pa ovira. Če ne bo miru, nam ne bo preostalo nič drugega, ko da se bomo v »Udruženju šolnikov« organizirani univerzitetni bibliotekarji morali obrniti naravnost na ministrstvo s prošnjo, naj zaščiti lastnino biblioteke in omogoči njeno neovirano poslovanje. Ne bo naša krivda, če bomo v motivaciji te vloge morali zapisati stvari, ki naj bi ostale »med nami«. Saj gre za nazore, ki so drugod, po kulturnem svetu tako zelo sami po sebi umevni, da je človeka res sram, da jih mora v Ljubljani razlagati in braniti! Vrsto absurdov, ki jo je bibliotečni odbor doslej zagrešil, je naravnost kronal s tem, da je bibliotekarje spravil v položaj, da morajo sedaj iskati zaščite biblioteke pred bibliotečnim odborom. Pri tem svojem ravnanju se bibliotekarji prav dobro za-

2. Z ozirom na nejasnost v okrožnici rektorata z dne 26. 5. 1941 št. 129/41, ki je bila sama s seboj v nasprotju, z ozirom na morebitno neskladnost med to okrožnico in sklepom univ. uprave z dne 25. sept. 1941 in slednjič z ozirom na neko vsaj navidezno nasprotje med tem sklepom in poročilom g. viš. inšpektorja Raymondija Visokemu komisarijatu z dne 26. jul. 1941 ter odlokom Visokega komisarijata z dne 28. jul. 1941 je UKO na svoji seji 5. 2. 1943 dognal:

- a) da univ. knjižnica svoje lasti sploh ne more imeti, ker ni juridična oseba, juridična oseba je po zakonu o univerzah samo univerza, knjižnica pa je njena naprava;
- b) da je načelno vprašanje, ali spada Ducejev knjižni dar ves v univ. knjižnico ali pa vsaj delno v fakultetne, seminarske in institutske knjižnice, dokaj zapleteno in načelna točna rešitev negotova;
- c) da pa se da stvar s stališča smotrnosti zadovoljivo urediti, ne da bi se načenjalo načelno vprašanje, in sicer na ta način, da opiše univ. knjižnica dela in revije knjižnega daru v svoj inventar in jih katalogizira, kakor sicer opisuje in katalogizira dela in revije, ki so v njej nameščene, da pa da tista dela in revije, za katere bi posamezne fakultete, seminarske in institutske knjižnice spoznale, da bi v njih boljše služile svojemu znanstvenemu namenu kot v univ. knjižnici, prizadeti posebni knjižnici v trajno uporabo. To bi se poočitilo v inventarjih in katalogih tako univ. knjižnice kakor fakultetne, seminarske ali institutske knjižnice, tako da bi se delo vsak hip lahko našlo;
- d) kolikor se ta knjižni dar namesti po posameznih knjižnicah, bi smela univ. knjižnica opravljati pregled teh del, seveda tako, da se ne moti znanstvena uporaba. Ako bi opazila, da se taka dela v posebni knjižnici nerazmerno kvarijo ali celo gube, bi smela zahtevati, da se ji vsa dela vrnejo. Posamezna knjižnica bi pa morala dela knjižnega daru dajati na razpolago osebam, ki bi jim jih po veljavnih predpisih mogla dati na razpolago univ. knjižnica sama.«

vedajo, da do tega nimajo samo pravice, ampak da je to naravnost njihova uradna dolžnost, zapečaten z uradniško prisego.«³⁶

V inventarju univerzitetne knjižnice iz tega obdobja zasledimo vpisane številne italijanske knjige. Popravki v njem pričajo o tem, da je knjižnica v skladu z navodili rektorata res izločala tudi že inventarizirane knjige in jih pošiljala seminar-skim knjižnicam. Zadnje pošiljke Ducejevega daru so bile fakultetnim knjižnicam poslane po koncu druge svetovne vojne.

7 Upad dotoka obveznega izvoda

Dejstvo, da je knjižnica končno postala univerzitetna in s tem tudi del univerze, ni spremenilo njenega razmerja do obveznega izvoda. Knjižnica je prejela obvezne izvode publikacij na osnovi zakona o tisku iz leta 1925, praksa založnikov oziroma tiskarjev, da so pošiljali z zakonom predpisano periodiko in knjige, se ni spremenila niti v vojnih letih. Obvezne izvode tiskov je knjižnici v času okupacije v prvi polovici vojne dostavljal tudi Tiskovni urad pri Visokem komisariatu, v drugi polovici vojne pa tiskovni urad Pokrajinske uprave.

Slovenska knjižna produkcija se je v letih 1938-1943 zmanjšala za polovico. Če vzamemo 778 monografskih publikacij, ki so izšle leta 1938, za vrh slovenske medvojne knjižne produkcije, potem predstavlja 360 naslovov, ki so izšli leta 1943, padec na raven založniške produkcije v času neposredno po prvi svetovni vojni³⁷. Znižala pa se ni le slovenska knjižna produkcija, temveč tudi geografski obseg območja, s katerega je knjižnica prejela obvezne izvode. Čeprav so stari jugoslovanski predpisi ostali v veljavi, je knjižnica dobivala le gradivo tiskarjev iz Ljubljanske pokrajine.

Knjižnica je evidentirala obvezne izvode tiska v posebnih inventarjih³⁸, ki jih je pedantno vodil I. Pintarič. Iz časa druge svetovne vojne sta se ohranila dva zvezka, v katerih je popisani dotok obveznega izvoda v letih 1942–1946. Ker sta urejena po abecedi tiskarn, je razvidno, da je v tem času knjižnica prejela periodiko in monografije ter letake iz kar 17 tiskarn. Evidentirano je prejeto gradivo iz tiskarn Blaznik, Josip Čemažar, Vilko Gale, Makso Hrovatin, Fran Jereb, Sever Andrej, iz Jugoslovanske, Delniške, Narodne, Poštne, Salezijanske, Učiteljske in Zadružne

---

36 ANUK, *Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke*. Dopoln. J. Glonarja rektorju univerze, 18. december 1942.

37 Pivec-Stele, M. *Vpliv vojne na slovensko knjižno produkcijo*. V: *Zbornik zimske pomoči 1944*. Ljubljana, 1944, str. 329-330.

38 ANUK, *Arhiv NUK po 1945, Dolžnostni izvodi I, II, Mapa (2,1942-1946)*.

tiskarne ter iz tiskarn Merkur, Grafika, Slovenija in iz Direkcije državnih železnic.

Število izdanih publikacij je bilo sicer skromno, vendar je bil dotok gradiva v knjižnico reden. Največ so tiskale Ljudska tiskarna, Zadrúžna tiskarna, tiskarna Merkur in Narodna tiskarna ter Blaznikova tiskarna, vendar je obsegala njihova produkcija, sodeč po evidencah obveznega izvoda, le nekaj deset zvezkov monografij v vseh štirih letih vojne. Tako je na primer Blaznikova tiskarna, ki je tiskala tudi za univerzo, v času vojne knjižnici redno dostavljala tekoče številke periodičnih publikacij, ki jih je tiskala: *Upokojenec*, *Slovenski čebelar*, *Slovenski pravnik*, *Zadrugar*, *Koledar kmetovalca*, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, *Seznam predavanj ljubljanske univerze* ter Blaznikovo *Veliko pratiko*. Med monografijami pa leta 1941 zasledimo F. Kidriča obdelavo *Zoisove korespondence* in S. Bajiča *Prvi dodatek delavnopravnemu zborniku*; leta 1942 Župančičev prevod Shakespearovega *Viharja* in *Hranoslovje* Adelinde Žužek; leta 1943 je dostavila 9 monografij (od tega dve disertaciji) in leta 1944 še 5 knjig. Vojna in zapovedani kulturni molk sta tudi na tem področju pustila svoje sledove.

Knjižnica je poskušala zbirati tudi gradivo, ki so ga izdajale različne vojaške formacije. Iz leta 1943 so ohranjena pisma, ki jih je knjižnica naslovila na italijansko vojsko. V njih je prosila za pošiljanje slovenskih knjig in tiskovin, ki so bile izdane na Sušaku (Reka), z dopisom, naslovljenim neposredno na poveljstvo 11. korpusa pa za izvode uradnih publikacij³⁹.

8 Zaključek

Obdobje Univerzitetne biblioteke 1938-1943 je bilo eno izmed najtežjih obdobji v razvoju Narodne in univerzitetne knjižnice. Čeprav je formalno pridobila status univerzitetne knjižnice, se v kratkem obdobju petih let ni uspela harmonično vključiti v delo univerze. Del krivde za to je bil gotovo na strani univerze, saj ni imela izdelane predstave o pomenu in nalogah osrednje univerzitetne knjižnice. Tudi UKO, ki so ga, z izjemo F. Kidriča, sestavljali univerzitetni profesorji brez vsakega bibliotekarskega znanja, ji pri tem ni mogel biti v pomoč. Po drugi strani se knjižnica ni sprijaznila z izgubo samostojnosti in je poskušala ohraniti enakopraven status z drugimi univerzitetnimi ustanovami. Zato so se nesporazumi med univerzo in knjižnico kar vrstili, saj univerza ni upoštevala mnenja knjižnice niti

³⁹ ANUK, *Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke. Prošnja Colonellu Centofanti, Split P. M. 10, za pošiljanje slovenskih knjig in tiskovin, ki izhajajo na Sušaku (Reka), 31. maj 1943; istega dne je bila odposlana tudi prošnja Komandi XI. vojnega korpusa (Comando del XI Corpo d'armata) za pošiljanje uradnih publikacij.*

takrat, ko je bilo strokovno utemeljeno. O tem najbolj nazorno pričajo dogodki, povezani z Ducejevim darom. K težavnemu vključevanju v univerzitetno okolje so seveda pripomogle tudi vojne razmere in selitev knjižnice v novo stavbo. Že selitev knjižničnih fondov in opremljanje knjižnice, ki je trajalo vse od začetka vojne pa do kapitulacije Italije leta 1943, sta bili zadostna obremenitev za osebje knjižnice.

Kljub težavam pa je knjižnica s statusom univerzitetne ustanove pridobila opazno privilegiran položaj. Tega ne dokazujejo le številni darovi, ki jih je prejela. Knjižnica se je izognila poskusom čiščenja fonda, celo več, oblasti so ji redno pošiljale prepovedane tiske, ki jih je knjižnica morala po navodilih skrbno hraniti, seveda pa jih ni smela dajati na voljo uporabnikom.

Z novo civilno oblastjo, ki je bila vzpostavljena po nemški zasedbi Ljubljane jeseni leta 1943, se je tudi za knjižnico začelo novo obdobje. Jasna podpora, ki jo je ta izkazovala knjižnici, je knjižnici dala večje možnosti pri uresničevanju strokovnih zamisli, prvi zametki uradnega priznavanja nacionalnih funkcij pa so omogočili začetne korake v smeri vzpostavitve slovenske nacionalne knjižnice in njene ponovne osamosvojitve.

Citirani viri in literatura

1. Arhiv NUK (citirano ANUK), Mapa 28.
2. ANUK, Mapa 39.
3. ANUK, Nepopisan fond Univerzitetne biblioteke.
4. Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani (citirano ZAMU), Zapisniki sej Univerzitetnega sveta, Univerzitetnega senata in Univerzitetne uprave: leta 1941, 1942, 1943, 1944 in 1945.
5. ZAMU, Rektorat, IV-203, NUK.
6. Elenchi di opere la cui pubblicazione, diffusione o ristampa nel regno e' stata vietata dal Ministero della cultura popolare. Roma, 1940.
7. Uredba narodne vlade Slovenije o Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Uradni list Slovenskega Narodno osvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije, 1945, l. 1-2, št. 46, str. 225.
8. Obča univerzitetna uredba. Službeni list Dravske banovine, 1938, l. 9, št. 36, str. 409-454.
9. Predpisi o uvozu časnikov, časopisov in revij iz inozemstva. Bolletino Ufficiale, 1942, št. 40, str. 297-299.

10. Slovenski biografski leksikon (citirano SBL). Ljubljana, 1925-1991.
11. Debeljak, Tine. Univerzitetna knjižnica v Ljubljani. Slovenec, 1936, l. 64, št. 234, str. 9.
12. Delež Narodne in univerzitetne knjižnice v narodnoosvobodilnem boju. V : Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice II. Ljubljana 1978, str. 7-22.
13. Kodrič-Dačić, Eva. Neuspešni poskusi za sprejem zakona o javnih knjižnicah v Kraljevini Jugoslaviji v letih 1929-1935. Knjižnica, 2000, l. 44, št. 3, str. 7-29.
14. Kodrič-Dačić, Eva. Razvoj Narodne in univerzitetne knjižnice v letih 1918-1938. Knjižnica, 2003, l. 47, št. 1-2, str. 85 -107.
15. Nov knjižni dar Univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Slovenec, 1941, l. 69, št. 160a, str. 3.
16. Pivec-Stele, Melita. Vpliv vojne na slovensko knjižno produkcijo. V : Zbornik zimske pomoči 1944. Ljubljana, 1944, str. 329-330.
17. Urbančič, Boris. Med zidovi NUK v okupirani Ljubljani. V : Zbornik NUK II. Ljubljana, 1978, str. 16.
18. Velika obogatitev vseučiliške knjižnice v Ljubljani. Slovenec, l. 70, št. 129, str. 2.

Dr. Eva Kodrič-Dačić je zaposlena v Narodni in univerzitetni knjižnici kot vodja Centra za razvoj knjižnic.

Naslov: Turjaška 1, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: eva.kodric-dacic@nuk.uni-lj.si